

UDK: 343.211.3(497.11)

PРАВНА ЗАШТИТА ŽRTAVA U REPUBLICI SRBIJI

Doc.dr Eldar Šaljić
MSc Enver Međedović
MSc Ergin Hakić

Apstrakt: Republika Srbija je posle 2000.godine donela Nova zakonska rešenja koja regulišu nasilje u porodici, seksualni kriminalitet, zlostavljanje na radnom mestu (mobing) i trgovinu ljudima, i koja se odnose na aktivniju ulogu žrtve tokom krivičnog postupka.

Kriminalizacija silovanja u braku, nasilja u porodici, trgovine ljudima i krijumčarenja ljudi, unošenje mera restorativnog karaktera, kao i izmene građanskog i radnog zakonodavstva, sa donošenjem novih zakona o zlostavljanju na radu, organizovanom kriminalitetu, zabrani diskriminacije i rodnoj ravnopravnosti, dosta su doprineli tome da zakonodavstvo u republici Srbiji bude u velikoj meri usklađeno sa međunarodnim standardima.

Posebno krivično delo je nasilje u porodici, koje se goni po službenoj dužnosti, i obezbeđuje kažnjavanje psihičkog i fizičkog nasilja izvršenog prema članu porodice.

Član porodice se, u vezi sa ovim krivičnim delom, definiše ekstenzivno i uključuje partnere, bivše partnere, decu i druge srodnike, hranitelje i usvojioce.

U radu se analizira krivično-pravni aspekt normativne i institucionalne zaštite braka i porodice kao vitalnih društvenih dobara iz ugla postupanja policije. Rad je fokusiran na istraživanje uloge policije kao javne institucije nadležne za krivični progon slučajeva i aktera nasilja u porodici, kroz sve važne faze rada policije: otkrivanje i privođenje nasilnika, rasvetljavanje i podnošenje krivične prijave nadležnom javnom tužilaštvu. Nasilje u porodici predstavlja pojavu koja je duboko ukorenjena u društvima sa patrijarhalnim nasleđem i dugo vremena je predstavljalo tabu temu i negirana je u društvu i stručnoj javnosti.

Ključne reči: krivični zakonik, nasilje u porodici, žrtva, policija, tužilaštvo.

Šta je porodica?

Porodica je istorijska društvena pojava. Ona je jedna od najstarijih parcijalnih, primarnih društvenih grupa, u okviru koje se ostvaruje veći broj društvenih procesa: biološki, ekonomski i edukativno-kulturni. Na osnovu gore navedenog možemo zaključiti da je samo definisanje porodice vrlo teško. U teoriji, jedna od najzastupljenijih definicija porodice je ona koja je određuje kao zajednicu lica povezanih brakom ili vanbračnom vezom, odnosno srodstvom, ili životna

zajednica roditelja, dece i ostalih bliskih srodnika između kojih postoje prava i dužnosti. Porodica je univerzalna ljudska zajednica koju čine odrasli reproduktivnosposobni partneri i njihovo potomstvo, ali i dalji srodnici koji žive zajedno sa njima. Porodica, pored reproduktivne, privredne, socijalne ima i značajnu psihološku, vaspitnu i socijalizacijsku ulogu. Ona je važna primarna grupa i jedan od najznačajnijih agenasa socijalizacije. Po strukturi, funkcijama i vrednosnoj orijentaciji postoji više tipova i oblika porodica: monogamna, poligamna, matrijarhalna, patrijarhalna, potpuna, nepotpuna, nuklearna, proširena, autoritarna, demokratska itd. Porodica je primarna ljudska zajednica zato što je prva, najvažnija i najprisnija ljudska skupina. Ona je prototip svake druge društvene zajednice, jer se u porodici postavljaju trajne, emotivno prisne, solidarne i svestrane veze između članova, kakve bi se mogle poželeti i u globalnom društvu.²⁸

Zbog velikog broja funkcija porodicu mnogi smatraju osnovnom ćelijom svakog društva, svojevrsnim "društvom u malom". Po mišljenju američkog sociologa Talkota Parsonsa, dve osnovne funkcije porodice jesu primarna socijalizacija i stabilizacija ličnosti.²⁹ Porodica je primarna bio-psiho-socijalna zajednica roditelja o njihove rođene ili usvojene dece. Porodica je širi pojam od braka, ali je brak osnova porodice. Porodica je grupa osoba koje su direktno srodnički povezane, pri čemu odrasli članovi preuzimaju odgovornost za brigu o deci.³⁰ Ona zahvata vrlo različite strane ljudskog života, pa zbog toga postoji čitavo bogatstvo značenja i objašnjenja, od filozofskih, socioloških, psiholoških, vaspitnih, socijalnih, pa do ekonomskih i pravnih. U savremenom tumačenju porodice sve se češće pominje psihološko prisustvo oba roditelja, psihološka dimenzija i uzajamno delovanje njenih članova. Mid smatra da je porodica institucija u kojoj se kroz odgovarajuće uslove i vaspitna usmeravanja stvaraju i oblikuju pojedinci.

NASILJE U PORODICI

Nasilje u porodici je široko rasprostranjen i duboko ukorijenjen društveni problem u mnogim zemljama širom sveta. Nasilje u porodici se dešava nezavisno o bogatstvu ili siromaštvu, religiji, te obrazovanju zajednice ili porodice. Društva se razlikuju jedino prema tome koliko brzo i efikasno reaguju u cilju zaštite žrtve i kažnjavanju počinioca nasilja.

Efikasan je onaj sistem u kojem kada se žrtve nasilja odluče prijaviti nasilje, nadležne institucije pokrenu odgovarajuće postupke, zaštite žrtvu i adekvatno kazne počinioca. Samo na ovakav način se nasilnicima stavlja do znanja da nasilje u porodici nije dozvoljeno, da se kažnjava i da društvo neće tolerisati nasilje.³¹

Nasilje u porodici obuhvata čitav spektar kombinovanih oblika nasilja, kojim se grubim aktom, uz redovnu primenu fizičke sile sa intenzivnim stepenom

²⁸ L.J. Mitrović, Uvod u sociologiju, Niš, 1986, str. 284.

²⁹ E. Gidens, Sociologija, 2007. godina, Beograd, 184 str.

³⁰ Ibid, 187,

³¹ Vodič za borbu protiv nasilja, sarajevo, 2010, str 5.

agresivnosti ličnosti atakuje na člana porodice. Žrtve nasilja u porodici su supružnici, bivši supružnici, deca, roditelji i ostala lica koja žive u porodičnom krugu. Istraživanja pokazuju da su najčešće mete fizičkog zlostavljanja deca, i to naročito ona mlađa od 6.godina. Nasilje nad ženama je drugi najčešći oblik ove vrste nasilja.³² Da li će se u nekom odnosu ispoljiti nasilje zavisi od mnogo faktora, ali je važno shvatiti da onaj ko ima moć, ima i izbor da li će upotrebiti nasilje – odgovornost za nasilje je uvek na strani moćnijeg.³³

Dakle, nasilje u porodici se obično odnosi na nasilje između supružnika ili supružničko zlostavljanje, ali takođe može da se odnosi i na nevenčane intimne partnere ili jednostavno ljude koji žive zajedno. Nasilje u porodici je fenomen koji je prisutan u svim zemljama sveta i u svim kulturama; ljudi svih rasa, verskih, političkih i seksualnih opredeljenja.³⁴

Oblici nasilja u porodici

Pod nasiljem u braku podrazumeva se fizičko, seksualno, psihičko i ekonomsko zlostavljanje. Sa medicinskog aspekta sagledava se u sklopu kvalifikacije povreda prouzrokovanih nasiljem. S pravnog aspekta, nasilje u braku je slojevito i povod je za vođenje raznovrsnih postupaka na građansko- pravnom i krivično-pravnom terenu. Sa psihološkog aspekta, odnosno na individualnom planu, nasilje u braku dovodi do pojave niza trajnih psihičkih trauma kod žrtve. Konačno, sa društvenog aspekta, nasilje u porodici je prvorazredno političko pitanje, jer je ovaj vid nasilja manifestacija ispoljavanja dominacije, kontrole i moći muškarca nad ženom

Fizičko nasilje uključuje batinjanje, udaranje po glavi i telu, čupanje kose, povrede oštrim i tupim predmetima, šutiranje, davljenje, bacanje na zid ili pod, nanošenje opekotina, itd.

Seksualno nasilje u porodici se povezuje sa incestnim pojavama i pojavama seksualnog zlostavljanja u detinjstvu ili devojaštvu, od strane krvnog srodnika ili druge bliske osobe. Seksualno nasilje u partnerskim odnosima, posebno u braku dugo je ostalo neprepoznato, jer se tradicionalnim vaspitanjem nije podržavala individualizacija žene u braku, pa je bilo manje jasno gde prestaje njena bračna obaveza, odnosno šta su njene potrebe i želje.³⁵

Psihičko nasilje se odnosi na zastrašivanje, konstantno kritikovanje, potcenjivanje, emocionalne pretnje i optužbe, emocionalno ucenjivanje, stvaranje konfuzije i nesigurnosti kod žrtve, posesivno ponašanje, postavljanje nereálnih i neostvarivih očekivanja u odnosu na žrtvu, verbalno zlostavljanje, izlaganje žrtve

³²Ibid,201 str

³³J.Petrović, nsilje u Porodici, 1.str

³⁴Patricia Tjaden and Nancy Thoennes. Full Report of the Prevalence, Incidence, and Consequences of Violence Against Women. National Institute of Justice and the Centers for Disease Control and Prevention, November 2000, NCJ 183781

³⁵Nikolić-Ristanović, V.: *Porodično nasilje u Srbiji*, Beograd, 2002, str. 61.

pritisku, ispoljavanje zlostavljačkog autoriteta, nepoštovanje žrtve, zloupotreba poverenja, neispunjavanje obećanja, emotivna rezervisanost, minimiziranje, poricanje i prebacivanje krivice za nasilje, izolacija, uznemiravanje i maltretiranje.

Ekonomsko nasilje podrazumeva nasilno oduzimanje novca i vrednih stvari, kontrolisanje zarade i primanja, trošenje novca isključivo za zadovoljenje sopstvenih potreba, neispunjavanje obaveze izdržavanja neobezbeđenih članova porodice, zabrana članu porodice da raspolaže sopstvenim, odnosno zajedničkim prihodima, zabrana članu porodice da se zaposli i ostvari sopstvene prihode, oduzimanje sredstava rada, nametanje obaveze stalnog podnošenja detaljnih izveštaja o trošenju novca i dr.

Takođe je važno pomenuti pasivno zlostavljanje, jedan poseban vid nasilja u porodici koji nije lako uočiti, a koji obično vodi u fizičko nasilje. Ovaj vid nasilja vrlo je suptilan i uključuje viktimizaciju, dvosmislenosti, zapostavljanje, duhovno i intelektualno zlostavljanje.

Mere zaštite od nasilja u porodici

Porodično-pravna zaštita od nasilja u porodici u Republici Srbiji regulisana je Porodičnim zakonom (PZ), u kojem se zabranjuje nasilje u porodici.

Porodično-pravna zaštita od nasilja u porodici u Republici Srbiji regulisana je Porodičnim zakonom (PZ), gde je izričito zabranjeno nasilje u porodici, članovima porodice priznato je pravo na zaštitu od nasilja u okviru porodice, regulisane su mere porodično-pravne zaštite i uslove pod kojima se one određuju, a predviđen je i uređen poseban postupak po čijim se pravilima postupa u parnici koja se vodi radi zaštite od nasilja u porodici.

Nasilje u porodici definisano je odredbom čl. 197. PZ, tako što je u prvom stavu određeno da se pod nasiljem u porodici podrazumeva "Ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice", dok su u drugom stavu, samo primera radi, navedeni karakteristični vidovi nasilja u porodici.³⁶

Konkretni slučajevi nasilja u porodici su, po pravilu, kompleksni, jer nasilnici istovremeno vrše više raznovrsnih oblika nasilja prema članu/članovima porodice. Skretanje pažnje javnosti na nasilje u porodici otpočelo je sa pojavom ženskog pokreta, naročito feminizma i pokreta za ženska prava nastalih sedamdesetih godina 20. veka, čija je glavna preokupacija bila rešavanje problema pretučenih žena čiji su agresori bili njihovi muževi. Svest o nasilju u porodici kao i shvatanje i dokumentovanost ovog prestupa razlikuju se od zemlje do zemlje.

Karakteristika nasilja u porodici je njena skrivenost, koja se duboko isprepliće i zadire u intimnu sveru porodice. Žrtve radije trpe nasilje nego što ga prijavljuju, jer ne žele da svoju nevolju iznesu pred javnost. Takođe, problematika neredovnog ili bolje rečenog, neradog prijavljivanja nadležnim organima i službama slučajeva porodičnog nasilja vrlo je izražena. Taj vid „porodične lojanosti“

³⁶Porodični zakon, ("Sl. glasnik RS", br. 18/2005 i 72/2011 -), čl.197.

delimično je odraz elementarnog straha žrtve za svoju dalju bezbednost, delimično proizilazi iz patrijarhalnog shvatanja potrebe da se porodični problemi skrivaju od javnosti, a delimično je iskustveno zasnovano uverenje da institucije ne mogu da pomognu.

Pojave koje pospešuju nasilje u porodici su nezaposlenost, otuženost, skitnja, prostitucija, narkomanija, frustracije, itd.³⁷

Kažnjavanjem lica koja su okrivljena za remećenje javnog reda i mira sa elementima nasilja u porodici, najčešće ne rešava problem jer kaznu trpi cela porodica, bilo da je kazna zatvorska ili novčana. Recidiv učestao i da pored zaštite žrtve treba se pozabaviti i ličnošću samog učinioca bez obzira da li je učinio nasilje prvi put ili ga je ponovio.

U Republici Srbiji veliki broj lica legalno poseduje oružje koje se često upotrebljava prilikom nasilja u porodici.

Nasilje u porodici je ne tako davno u Srbiji bilo zakonski tretirano kao privatni problem a navika da se ono i dalje tako shvata, postoji u ne malom broju institucija. Rezultati istraživanja obavljenih u Srbiji, kao i podaci SOS službi pokazuju da je nasilje u porodici široko rasprostranjena pojava. Pionirski rad u ovoj oblasti je istraživanje Vere Erlih u Srbiji između dva svetska rata, koje je pokazalo da je u 85% porodica postojalo nasilje. Podaci Viktimološkog društva iz 2002. pokazuju da svaka treća žena doživi fizički napad od nekog člana porodice, dok se svakoj četvrtoj pretili nasiljem.³⁸

Danas je policija dužna da interveniše u slučaju nasilja u intimnoj ili porodičnoj sferi, tužilaštvo da pokrene krivični postupak, a sud da izrekne kaznu, što je pre samo desetak godina bilo nezamislivo. Nasilniku pretili kazna zatvora do tri godine, a za teže oblike nasilja i više. Pored toga, može biti privremeno iseljen iz porodičnog doma, a sud mu može zabraniti da se približi žrtvi. To je nesumnjiv napredak.

Međutim, nema programa za nasilnike usmerenih ka tome da prihvate odgovornost za svoje postupke i promene ponašanje i stavove. Naše zakonodavstvo je još uvek znatno više fokusirano na sankcionisanje, nego na prevenciju i zaštitu žrtava. Država reaguje kada se nasilje već desi, pa i tada nedovoljno efikasno, a gotovo ništa ne preduzima da sprečava da se ono desi, čak i kada postoje vrlo jasno izraženi faktori rizika.³⁹

Krug lica kojima se obezbeđuje zaštita od nasilja u porodici je adekvatno širok, prevazilazi klasične definicije članova porodice i obuhvata najčešće

³⁷ Ramljak, A, Halilović, H.: Viktimologija, Sarajevo, 2004, str. 180.

³⁸ J.Petrović, nasilje u Porodici, 2.str

³⁹ Prema podacima Savetovaništa protiv nasilja u porodici, to udruženje je 2009. godine primilo 4.888 poziva u vezi s nasiljem nad ženama i nasiljem u porodici. U sigurnim kućama, u periodu od 2000. godine do 2010. godine boravilo je 1.442 žene i 1.329 dece. Od toga 88% žena je trpelo nasilje od supružnika, a 12% od drugih srodnika. U proseku, žene su boravile u sigurnim kućama 7,5 meseci. Prema podacimatog savetovaništa, žene kao najčešći razlog povratka nasilniku navode ekonomsku zavisnost.

počinioce. Tako se, za potrebe ostvarivanja zaštite od nasilja u porodici, članovima porodice, u smislu Porodičnog zakona, smatraju.

Krivični zakonik određuje da krivično delo nasilja u porodici vrši svako ko primenom nasilja, pretnjom da će napasti na život ili telo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje člana svoje porodice. Član porodice se, međutim, u Krivičnom zakoniku određuje u odnosu na Porodični zakon, što umanjuje mogućnost krivičnopravne zaštite žrtava u svim slučajevima nasilja u porodici.

Krivični zakonik određuje da se članom porodice smatraju: supružnici, njihova deca, preci supružnika u pravoj liniji krvnog srodstva, vanbračni partneri i njihova deca, usvojilac i usvojenik, hranilac i hranjenik, kao i braća i sestre, njihovi supružnici i deca, bivši supružnici i njihova deca i roditelji bivših supružnika, ako žive u zajedničkom domaćinstvu.

Međutim, članovi porodice prema Krivičnom zakoniku nisu lica koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, a nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu.

Sve to ukazuje na potrebu da se postojeće zakonodavstvo (Krivični zakonik, Zakonik o krivičnom postupku i Porodični zakon, kao i niz zakona vezanih za radno pravo, prekršajnu odgovornost, zdravstvenu zaštitu, regulisanje civilnog posedovanja vatrenog oružja, zdravstveno osiguranje, zdravstvenu zaštitu, programe zaštite učesnika u krivičnom postupku, javno informisanje, obrazovanje i vaspitanje) usaglasi i stavi u kontekst porodičnog/partnerskog nasilja.

Istovremeno, zakonske promene treba da prate i odgovarajuća podzakonska akta. Policija, sudovi, tužilaštva, centri za socijalni rad i zdravstvene ustanove treba da dobiju jasna i precizna uputstva kako da postupaju u slučajevima porodičnog, seksualnog i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja.

Istorijski posmatrano, krivično delo nasilje u porodici inkriminirano je još 1860. godine Krivičnim zakonikom Kneževine Srbije, koji je propisivao da zlostavljanje srodnika predstavlja teži oblik osnovnog krivičnog dela zlostave. Međutim, u našem savremenom krivično-pravnom zakonodavstvu, ovo krivično delo uvedeno je izmenama Krivičnog zakona Republike Srbije od 01. 03. 2002. godine, kada je i svrstano u grupu dela protiv braka i porodice. Ista tradicija nastavljena je i stupanjem na snagu Krivičnog zakonika 01. 01. 2007. godine koji u članu 194. propisuje krivično delo nasilja u porodici. Krivično delo ima osnovni oblik i tri teža oblika. Takođe, ima i poseban oblik propisan stavom 5. člana 194. Krivičnog zakonika.⁴⁰

Dakle, osnovni oblik krivilnog dela nasilja u porodici se sastoji u ugrožavanju spokojstva, telesnog integriteta ili duševnog (psihičkog) stanja koje prouzrokuje učinilac delu članu svoje porodice primenom nasilja, pretnjom da će napasti na njegov život ili telo drskim i bezobzirnim ponašanjem prema članu svoje porodice. Iako je za ovo krivično delo karakteristična trajnost, odnosno permanentnost stanja u kome se nalazi jedan član porodice usled radnji koje preduzima drugi član

⁴⁰Anja Popović-Petrović, bilten okružnog suda, 2007, 75,

porodice, ipak je zakonodavac, propisujući ovo krivično delo, imao u vidu da delo može postojati i kada je preduzeta radnja izvršenja samo jedanput.

Izvršilac krivičnog dela može biti svaki član porodice koji umišljajno preduzme neku od navedenih radnji.⁴¹ U ovom smislu javlja se problem kod određivanja člana porodice. Članom 112, stav 28 Krivičnog zakonika propisano je da se članom porodice smatraju i bivši supružnici i njihova deca kao i roditelji bivših supružnika. Međutim, ovakvim propisivanjem vrši se samo proširenje pojma člana porodice, dok Krivični zakonik ne propisuje "osnovne" članove porodice, da bi se isti kao takvi mogli i proširiti. Takođe, ni Porodični zakon, kao što je napred rečeno, ne daje definiciju porodice niti sadrži opštu odredbu kojom određuje članove porodice. Tačno je da Porodični zakon, u članu 197, stav 3 taksativno nabroja članove porodice, te navodi da su to: supružnici ili bivši supružnici, deca, roditelji i ostali krvni srodnici, te lica u tazbinskom ili adoptivnom srodstvu, odnosno, lica koja vezuje hraniteljstvo, lica koja žive ili su živela u istom porodičnom domaćinstvu, vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri i lica koja su međusobno bila ili su još uvek u emotivnoj ili seksualnoj vezi, odnosno, koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živeli u istom porodičnom domaćinstvu. Međutim, navedena lica smatraju se članovima porodice samo u vezi sa zaštitom od nasilja u porodici u građansko-pravnom smislu, odnosno u smislu zaštite od nasilja u porodici propisane Porodičnim zakonom. Dakle, članove porodice sa krivično pravnog aspekta teško je odrediti, posebno iz razloga jer isti nisu definisani u Krivičnom zakoniku, a Porodični zakon ne daje opštu definiciju. Najpre, postavlja se pitanje da li je za postojanje ovog kriv. dela dozvoljena samo povezanost izvršioca i pasivnog subjekta brakom ili vanbračnom vezom, tj. srodstvom (krvno, adaptivno, tazbinsko) ili je potreban još neki element. Taj drugi element mogli bismo odrediti kao zajednicu življenja. Nesporno je da su članovi porodice supružnici (kako bračni tako i vanbračni) roditelji i deca.

Dakle, da li vršenjem nasilja, pretnjom da će se napasti na život ili telo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava se spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje na primer ujaka ili strica izvršioca ovog kriv. dela, radi o kriv. delu nasilje u porodici ili nekom drugom njemu sličnom kriv. delo (nasilničko ponašanje, laka telesna povreda, ugrožavanje sigurnosti)?

Smatramo da postoji kriv. delo nasilje u porodici u konkretnoj situaciji samo ukoliko postoji i zajedničko porodično domaćinstvo ili je bar postojalo. Dakle, za srodnike po bočnoj liniji da bi bili izvršioci, odnosno, pasivni subjekti ovog kriv. dela, potrebno je da postoji i porodična zajednica kao uslov da bi se isti tretirali članovima porodice. Međutim, Krivični zakonik propisuje da se članom porodice smatraju i bivši supružnici i njihova deca pa čak i roditelji bivših supružnika. U ovim slučajevima svakako da ne postoji zajednica življenja (izuzev u retkim situacijama kada zajednica stanovanja i dalje egzistira iz ekonomskih razloga). Dakle, uvođenjem ovih lica u krug lica koja mogu biti pasivni subjekti ovog kriv.

⁴¹B.Čejović,M.Škulić, Krivično pravo-posebni deo, Beograd, str.457

dela, ukazuju da zajednica življenja nije bitan element da bi srodnik (u ovom slučaju i tazbinski srodnik) mogao dobiti navedeno svojstvo.

Međutim, zakonodavac ovim licima daje krivično-pravnu zaštitu od nasilja u porodici upravo iz razloga specifičnosti uzajamnih odnosa, kako u braku, tako i nakon okončanja braka.

Naime, zaključili bismo da se članovima porodice smatraju krvni srodnici u pravoj liniji do bilo kog stepena, bez obzira na to da li postoji zajednica življenja, dok je za pobočne srodnike, pored srodstva potrebno da postoji takva zajednica ili da je ista bar postojala, kako bi se ova lica smatrala članovima porodice.

Kako Krivični zakonik propisuje da se članom porodice smatraju i roditelji bivših supružnika, iz toga proizilazi da se članom porodice smatraju i najbliži tazbinski srodnici – roditelji supružnika.

Postoje tri teža oblika osnovnog kriv. dela. Stavom 2 propisano da je, uz osnovnu posledicu – ugrožavanje spokojsva, telesnog integriteta ili duševnog stanja člana porodice, prilikom preduzimanja radnje izvršenja korišćeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši. Nesporno je šta se smatra oružjem (propisano Zakonom o oružju i municiji), kao i oruđem (sva sredstva koja služe za obavljanje različitih poslova - lopata, boca, čekić, npr.) te kao takva mogu biti opasna. Pod drugim sredstvima podobnim da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši smatra se svako sredstvo koje je u konkretnom slučaju i pod određenim okolnostima adekvatno za nanošenje teških telesnih povreda (vrela voda, obuća sa tvrdim đonom, vodena para, pesticidi...).

U stavu 3, kao kvalifikatorna okolnost najpre je određena teža posledica – da je nastupila teška telesna povreda, odnosno teško narušavanje zdravlja, a potom je kao kvalifikatorna okolnost uzeto svojstvo pasivnog subjekta – maloletstvo.

Najteži oblik je propisan stavom 4 u kome je kvalifikatorna okolnost – smrt člana porodice. U ovom slučaju, subjektivni odnos izvršioca ovog krivičnog dela prema težoj posledici, mora da je takav da on postupa sa nehatom, jer bi se u suprotnom radilo o drugom krivičnom delu – ubistvo (član 114, tačka 8 KZ).

Stupanjem na snagu Porodičnog zakonika (jula 2005. godine) javila se potreba za sankcionisanjem kršenja mera zaštite od nasilja u porodici. S tim u vezi, Krivični zakonik je članom 194, stav 5 propisao poseban oblik krivičnog dela nasilja u porodici. Iako je zaštitni objekt ovog kriv. dela odluka suda, ovo kriv. delo zbog svoje srodnosti i specifičnosti uvršteno je u kriv. dela protiv braka i porodice, štaviše kao poseban oblik kriv. dela nasilja u porodici. Ko mere zaštite Porodični zakon predviđa; izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, bez obzira na pravo svojine, odnosno, zakupa nepokretnosti; izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću, bez obzira na pravo svojine, odnosno, zakupa nepokretnosti; zabranu približavanja članu porodice na određenoj udaljenosti; zabranu pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada člana porodice; zabranu daljeg uznemiravanja člana porodice.

Inkriminišući nasilje u porodici vrši se krivično-pravna zaštita. Međutim, postoji mogućnost da se kroz Krivični zakonik zaštita vrši i primenom instituta zaštitnog nadzora, kao mere upozorenja.

Naime, sud može odrediti da se učinilac, kome je izrečena uslovna osuda, stavi pod zaštitni nadzor za određeno vreme u toku vremena proveravanja (član 71. Krivičnog zakonika).

U kontekstu zaštite nasilja u porodici, učinilac kriv. dela može se staviti pod zaštitni nadzor uz dužnost ispunjavanja obaveze izdržavanja porodice, čuvanje i vaspitavanje dece i drugih porodičnih obaveza (koje sud odredi), kao i posećivanje određenih profesionalnih i drugih savetovališta ili ustanova i postupanje po njihovim uputstvima (član 73, tačka 4 i tačka 9).

Interesantna je odluka Trećeg opštinskog suda u Beogradu kojom su prvo i drugooptuženi, inače bračni par, oglašeni krivim svako za po jedno delo nasilja u porodici, i to suprug zbog izvršenja kriv. dela nasilje u porodici nad svojom suprugom iz člana 194. stav 2 u vezi stava 1 KZ-a, a supruga zbog izvršenja istog dela ali iz stava 1. Izrečene su im uslovne osude, s tim što je uz izrečene uslovne osude optuženima izrečen i zaštitni nadzor - obavezno posećivanje specijalizovanog bračnog terapeuta pri Institutu za mentalno zdravlje u Beogradu. Inače, zaštitni nadzor trajeće 3 godine od dana pravnosnažnosti presude (koji period je podudaran sa periodom roka proveravanja). Takođe, određeno je da zaštitni nadzor može biti pre isteka ovog roka prekinut ukoliko se utvrdi da je ostvarena svrha izrečene mere. Ukoliko se optuženi ne podvrgnu zaštitnom nadzoru može doći do opoziva izrečene uslovne osude. Okružni sud, potvrđujući prvostepenu odluku, našao je da je pravilno utvrđeno da su bračni odnosi okrivljenih kao supružnika već više decenija poremećeni (na osnovu nalaza i mišljenja veštaka – psihijatra), da je njihova sposobnost tolerancije veoma niska, da se u konkretnim situacijama pojavljuju i u ulozi nasilnika i u ulozi žrtve i da je neophodno oboje okrivljenih uputiti bračnom terapeutu pri Institutu za mentalno zdravlje u Beogradu. Prvostepeni sud je pravilno prvo i drugookrivljenom, uz izrečene uslovne osude, izrekao zaštitni nadzor i to obavezno posećivanje specijalizovanog bračnog terapeuta pri Institutu za mentalno zdravlje u Beogradu (presuda Trećeg opštinskog suda u Beogradu K-broj 188/06, presuda Okružnog suda u Beogradu Kž-broj 3062/06).

Vreme trajanja zaštitnog nadzora određuje se u okviru roka proveravanja utvrđenog u uslovnoj osudi i prestaje opozivanjem uslovne osude. U toku trajanja zaštitnog nadzora sud može, s obzirom na ostvarene rezultate, pojedine obaveze ukinuti ili zameniti ih drugim, ali ako u tom trajanju zaštitnog nadzora sud utvrdi da je ispunjena svrha može zaštitni nadzor ukinuti pre isteka određenog vremena (član 75 Krivičnog zakonika).

Ovakav zaključak ne može se odnositi na kaznenu politiku sudova koja, bez obzira na zakonske promene, ostaje rigidna.

Relevantna zakonska regulativa

U Republici Srbiji zaštita žrtava od nasilja u porodici započela je svoj razvoj tek početkom ovog veka kada je nasilje u porodici prvi put određeno u zakonu kao krivično delo. Izmenama i dopunama Krivičnog zakona (Sl. glasnik RS, br.10/2002) u delu „Krivična dela protiv braka i porodice” dodat je član 188a „nasilje u porodici”. U ovom članu sankcije koje su bile predviđene za počinioca su novčana kazna i kazna zatvora (od 6 meseci do „najmanje deset godina”).

Novi Krivični zakonik doneo je velike promene u oblasti nasilja u porodici.

Najvažnija promena odnosila se na smanjenje sankcija za počinoce.

Smatralo se da su zaprećene kazne suviše visoke i da bi se blažim sankcijama postigla svrha pozitivnog uticaja na smanjenje broja krivičnog dela. U periodu primene člana 118a kritikovan je rad sudova zbog blage kaznene politike. Kao svoju odbranu sudovi su isticali strogost zakonodavca i smatrali su, kroz praksu, da bi trebalo promeniti KZ. Međutim, i posle ublažavanja kazni u KZ sudovi su nastavili sa trendom blage kaznene politike opredelivši se za izricanje uslovne osude kao „najefikasnije” mere.

Dakle, zakonsko ublažavanje sankcija nije uticalo na promenu sudske politike.

Takođe, dopunjen je stav 1

„Ko upotrebom sile ili ozbiljnom pretnjom da će napasti na život ili telo povređuje ili ugrožava telesni ili duševni integritet člana porodice.....”(čl 118a)

„Ko primenom nasilja, pretnjom da će napasti na život ili telo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili dušeno stanje člana svoje porodice...” (čl. 194)

Delom „drskim ili bezobzirnim ponašanjem” definisana je zaštita od psihološkog nasilja.

Delimično usklađivanje KZ i PZ (čl. 198) usledilo je dodavanjem stava 5 u članu 194 kojim je predviđena sankcija za počinioca koji prekrši meru zaštite. Međutim, najveći problem ogleda se u nemogućnosti izricanja mera zaštite u krivičnom postupku.

Zakonodavac je izmenama i dopunama KZ (2009) u članu 79 dodao stav 10 prema kojem se počiniocu može odrediti zabrana približavanja i komunikacije sa oštećenim što stvara mogućnost veće zaštite. Ipak, ostaje otvoreno pitanje da li će sud i u kojoj meri primenjivati ovu meru.

Od 2006. godine, pa sve do poslednjih izmena i dopuna KZ 2009 pokazalo se da ublažavanje kazne nije uticalo na smanjenje broja krivičnih dela, kao ni na način izvršenja. S toga je, pod velikim pritiskom nevladinih organizacija, član 194 pretrpeo nove izmene.

2009 - Kazna zatvora od tri meseca do tri godine i novčanom kaznom

Porodični zakon (Sl. Glasnik RS, br.18/2005) u članu 10 na najopštiji način propisuje zabranu nasilja u porodici

(1) Zabranjeno je nasilje u porodici.

(2) Svako ima, u skladu sa zakonom, pravo na zaštitu od nasilja u porodici.

Mnogo određeniji je čl. 197 koji taksativno navodi šta se podrazumeva pod nasiljem i ko su članovi porodice u smislu ovog člana. Potpuna novina u zakonu su mere zaštite (čl. 198) prema čijoj primeni sudije nisu bile blagonaklone. Skoro dve godine od stupanja na snagu PZ izricanje mera je bilo minimalno. Najspornija mera je iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, te su, u slučajevima gde je bilo neophodno izricanje mere, sudovi primenjivali meru zabrane prilaska (iz prakse – u zajedničkom stanu od 45m² određena zabrana prilaska na 1,5m). Svaka mera zaštite može se produžiti (čl. 199) ili može prestati pre isteka roka (čl.200)

SPREČAVANJE NASILJA U PORODICI

Tolerisanje ili čak ignorisanje porodičnog nasilja usled odsustva adekvatne i blagovremene institucionalne reakcije, vodi do povećanja broja onih koji učestvuju u nasilnim činovima, bilo kao njegovi izvršioci, bilo kao žrtve. Porastom broja ljudi naviknutih na svakodnevno nasilje neminovno raste «brutalizacija društva». Zbog toga napori da se smanji nivo nasilja koje se dešava na ulicama, sportskim dvoranama, školskim dvorištima ili ispred njih, treba da se primene mnogo pre njegovog izbijanja u javnom prostoru.

Kako bi se adekvatno delovalo potrebno je na vreme delovati suzbijanjem nasilja već u porodici, jer je to mesto gde budući nasilnici „uče“ model ponašanja po kome je nasilje „dozvoljen“ vid ispoljavanja emocija, uobičajen vid pražnjenja stresa, odraz „normalne“ ili „prave“ muškosti, dozvoljen i prihvatljiv» način rešavanja konflikta na svim nivoima.

Deca, zlostavljana u detinjstvu, imaju dva do tri puta veće predispozicije da izrastu u roditelje zlostavljajuće. Da bi se to sprečilo neophodan je preventivan rad stručnjaka sa osobama koje su pretrpele bilo koji vid zlostavljanja u detinjstvu.

Nasilje koje se čini prema članovima porodice razlikuje se od nasilja učinjenog van porodice. Nasilje u porodici uvek predstavlja zloupotrebu moći i kontrolisanje članova porodice koji imaju manje moći ili raspolažu manjim resursima. U većini društava, naročito u tradicionalnim i patrijarhalnim zajednicama, muškarci imaju znatno više moći – ne samo fizičke, već i ekonomske i društvene.

Zaključak

Porodica u bilo kom obliku predstavlja važan činilac svakog društva. Kao što pojedinac, van društva, nema izgleda za opstanak tako i društvo ne može postojati bez porodice. U našem društvu porodica ima važniju ulogu od samog socijalnog značaja. Porodica je stub društva koji sve pojedince drži na okupu, u grupi a što je najvažnije dajesmisao postojanja. Oduvek, kod svih naroda, porodici je davan veliki značaj. Porodica je osnovdruštva. Ako se u porodici pojave znaci suprotni društvenim propisima, onda se ti istiznaci javljaju i u velikim društvenim

zajednicama, jer je porodica osnovna ćelija društva. Uzroci nesrećama koje su zadesile SRPSKI NAROD u novije vreme traže se nasve strane; osuđuje se ovaj i onaj; ali malo je onih koji se pitaju da li je kod nas porodični život na onoj visini na kojoj je bio vekovima. Da li su u njemu čuvane osobine svakečestitosti, pravde, ljubavi, vrline, čistote, poslušnosti, poverenja, junaštva, razboritosti, rada, darežljivosti, pobožnosti, a sve te osobine potrebne su za opstanak i napredak jednog naroda. Malo se osvrće na porodicu i onda kada se govori o našoj budućnosti. Radije se daju programi o drugim granama života – politici, ekonomiji, industriji i dr. Kao da su oni najvažniji; a kako će živeti porodica, to malo toga interesuje. No i kad nekoga interesuje, onda samo sa ciljem, ne da održi stare osnove porodičnog života, negoda ih razruši, da oslabi u porodici večne zakone i donese što veću rasčlanjenost (težnja dase ukine crkveni brak, da se oslabi poslušnost dece prema roditeljima, da se izbace stariobičaji). Zato se pored političkih i ekonomskih zalaganja, treba truditi da se i porodica očuva i dovede na isti ili čak i viši nivo na kom je bila. Treba se boriti za ozdravljenje porodice jer je to jedini i pravi put ka ozdravljenju našeg društva.

Literatura

1. Mladenović M., Uvod u sociologiju porodice III izdanje Savremena administracija-izdavačko-štamarsko preduzeće, Beograd, 1977,
2. Mladenović M., Uvod u sociologiju porodice IV izdanje, Savremena administracija-izdavačko-štamarsko preduzeće, Beograd, 1977,
3. Milić A., Sociologija porodice, Beograd, 2001.
4. Mladenović M., Porodica i porodični odnosi, Izdavačko preduzeće rad, Beograd, 1969,
5. B. Čejović, M. Škulić, Krivično pravo-posebni deo, Dosije, Beograd, 2003,
6. Ramljak, A, Halilović, H.: Viktimologija, FKKSS, Sarajevo, 2004,
7. Nikolić-Ristanović, V.: Porodično nasilje u Srbiji, Beograd, 2002,
8. Mitrović LJ., Uvod u sociologiju, Službeni glasnik, Niš, 1986,
9. Gidens E., Sociologija, Ekonomski fakultet Beograd, Beograd, 2007.

LEGAL PROTECTION OF VICTIMS IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Phd Eldar Saljic

Msc Enver Medjedovic

Msc Ergin Hakic

Abstract: The Republic of Serbia was adopted in 2000 after New legislation governing domestic violence, sexual crime, harassment in the workplace (harassment) and trafficking, and related to the active role of victims during criminal proceedings. The criminalization of marital rape, domestic violence, human trafficking and smuggling, entering character restorative measures, as well as changes to civil and labor law with the adoption of new laws on harassment at work, organized crime, anti-discrimination and gender equality, many have helped that legislation in the Republic of Serbia is largely in line with international standards. In particular, the offense is domestic violence, which is prosecuted ex officio, and provides psychological and physical punishment of violence against a family member. This paper analyzes the criminal justice aspect of normative and institutional protection of marriage and the family as a vital social goods from the point of view of police conduct. The work is focused on exploring the role of the police as a public institution responsible for the criminal prosecution of cases and actors of violence in the family, through all the important stages of the police: the detection and apprehension of perpetrators, clarification and file a criminal complaint to the competent public prosecutor's office. Domestic violence is a phenomenon that is deeply rooted in societies with patriarchal heritage and a long time was a taboo subject and has denied the company and the professional community.

Keywords: Criminal Code, domestic violence, victim, police, prosecutor's